

14. Nikonenko S.V. Analiticheskaya filosofiya: Osnovnyie kontseptsii /S.V.Nikonenko. – SPb.:Izd-vo Sankt-Peterburgskogo un-ta, 2007. – 246 s.

15. Pinker S. Yazyk kak instinkt /S.Pinker; per. s angl. / Obsch. red. V. D. Mazo. – M.: Editorial URSS, 2004. – 456 s.

16. Potebnya A. A. Myisl i yazyk / A. A. Potebnya // Potebnya A.A. Slovo i mif. – M.: Pravda, 1989. – S.254–267.

17. Rikyor P. Konflikt interpretatsiy. Ocherki o germenevtike / P. Rikyor; per. s fr. i vstupid, st. I. Vdovinoi. – M.: KANON–press–Ts; Kuchkovo pole, 2002. – 624s.

18. Svetlikova I. Yu. Istoki russkogo formalizma / I. Yu. Svetlikova. – Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2005. – 168 s.

19. Soboleva M.E. Filosofiya kak «kritika yazyka» v Germanii /M.E.Soboleva. – SPb.: Izd-vo Sankt-Peterburgskogo un-ta, 2004. – 412 s.

20. Haydegger M. Byitie i vremya / M. Haydegger; Per. s nem. V.V. Bibihina. – Harkov: Folio, 2003. – 503 s.

21. Tsill R. «Substrukturyi myshleniya». Granitsyi i perspektivy istorii metafor po Gansu Blyumenbergu /R.Tsill; per. s nem. // Istoriya ponyatiy, istoriya diskursa, istoriya metafor / sbornik statey pod redaktsiyey Hansa Eriha Byodekera. – M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2010. – S.155–189.

22. Shklovskiy V. Gamburskiy schet / V. Shklovskiy. – M.: Sovetskii pisatel, 1990. – 544 s.

23. Shklovskiy V. Iskusstvo kak priyom / V. Shklovskiy // Shklovskiy V. B. O teorii prozyi. – M.: Krug, 1925. – S.7–20.

24. Erlih V. Russkiy formalizm: istoriya i teoriya /V.Erlih. – SPb.: Gumanitarnoe agentstvo «Akademicheskiiy proekt», 1996. – 351 s.

Bondarchuk B. G., aspirant of the Institute of Higher Education NAPS of Ukraine(Ukraine, Kyiv), bobondarchuk@gmail.com

Methodological principles of study of the language phenomena: pluralism of approaches

Ontological coordinates are specified on the theory of language and literature, which could give further grounds for interpreting of linguistic creativity and its results. From this place we can speak of a formal approach that from the early twentieth century began to pave their way in the humanitarian sphere, along with the approval of linguistic science. Undoubtedly structuralism and Russian formal school form the core of this approach. One of the main objectives of our research is to identify potential formal heuristic approach, because it is impossible to avoid comparisons with other more traditional and common approach that relies on a content of language. This approach led by semantic hermeneutics and philosophy of dialogue. These areas should be assessed on the basis of relationship between value and functional characteristics. As functional, so logical approach sometimes show consistent anti-ontological status of the project on speech activity status. Simply put, it shows that they are concerned not so much ontological questions of language as cognitive. Content and formal approaches put forward language to the fore, making it the foundation of human existence and culture: that is why the theme of literature necessarily presents as the field of linguistic experience, as a kind of language laboratory, but also as an institutional places of language in culture. Paradigm for semantic approach is the position of hermeneutics.

Keywords: linguistic phenomena, philosophy of language, Russian formal school, structuralism, hermeneutics.

* * *

УДК 811.161.2'271.12:001.4

Воловенко І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент, кафедра української мови, факультет української філології та літературної творчості ім. А. Малишка, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), volovenko@ukr.net

АНТИНОМІЇ МОВНОЇ СИСТЕМИ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ЕВОЛЮЦІЇ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ МОВИ

Порушено питання суперечностей (антиномій) у мові, обґрунтовано двоїстий характер мови та доведено, що саме суперечності в мові є основним внутрішнім чинником спонтанного розвитку мови. Висвітлено проблему співвідношення можливостей мовної системи, мовної норми та узусу. Представлений у статті матеріал дає можливість побачити, що перспективи мовної системи є набагато більші, ніж узус або норма, тобто сукупність прийнятих у суспільстві реалізацій мовних потенцій. Розкрито поняття оказіоналізму в мові. Окрім явища антиномії узусальності /оказіональності, описано антиномію інформаційної та експресивної функції мови, доведено, що як інформаційна, так і експресивна функції сприяють розвитку синонімії,

а як наслідок – поповненню та оновленню словникового складу мови. Явище антиномії не існує ізольовано від суспільних явищ, а є елементом процесів, що відбуваються в суспільстві та стимулюють постійні зміни в мові, удосконалюючи її, що призводить до динаміки мовного матеріалу та зумовлює еволюцію словникового складу мови.

Ключові слова: антиномія, суперечності у мові, мовна система, узус, мовна норма, інформаційна та експресивна функції мови.

Життя мови завжди пов'язано з історією суспільства, потреби якого вона обслуговує. За певних обставин процеси, що відбуваються в суспільстві, можуть не тільки стимулювати мовні процеси, але й визначати їх напрямом. Українська мова є живим організмом, словниковий склад якого постійно змінюється за рахунок поповнення новими лексемами, які виникають внаслідок суспільної потреби, та зникнення тих лексем, які не затребувані суспільством на певному етапі. Поява нових номінацій продиктована мовним та позамовним чинниками. Під впливом зовнішніх чинників та суспільних процесів людина постійно змінює мову, удосконалюючи її, що призводить до динаміки мовного матеріалу та зумовлює еволюцію словникового складу мови. Внутрішній чинник розвитку мови стимулюється суперечностями (або антиноміями), властивими мові як феномену.

Тому актуальним залишається питання вивчення суперечностей в мові (антиномій), як основних чинників поповнення словникового складу мови. Цій проблемі присвятили свої праці В. Гумбольдт, І. А. Бодуен де Куртене, Г. Винокур, Н. Б. Мечковська, А. К. Мойсієнко та ін.

Об'єктом дослідження є внутрішні чинники розвитку мови.

Предмет дослідження – обґрунтування двоїстого характеру внутрішніх чинників еволюції мови, з'ясування протиріч у розвитку мовної системи.

Метою статті є проаналізувати внутрішні чинники розвитку мови з урахуванням їх двоїстого характеру. Досягнення поставленої мети зумовило виконання таких завдань:

- розглянути співвідношення можливостей мовної системи, мовної норми та узусу;
- проаналізувати конфлікт інформаційної та експресивної функції мови.

Поява нових слів визначається мовною нормою. У «Словнику лінгвістичних термінів» Д. Ганича та І. Олійника [5] мовною нормою названо «закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти (у галузі вимови, слововживання, граматичних та інших мовних засобів), які найкраще і найповніше з числа наявних виконують свою суспільну роль». О. Ахманова зазначає, що мовна норма – це сукупність прийнятих у мовленнєвій практиці народу правил відбору і вживання мовних одиниць, тобто формулювання «сукупності правил, що забезпечує регулярне відтворення у мовленні зразкового варіанта мови» (О. Ахманова). Мовна норма охоплює усі рівні мовної системи, тому вирізняємонорми вимови, наголошування, словотворення, морфологічні, синтаксичні, лексичні та стилістичні.

Поряд із системою і нормою мови, необхідно враховувати також і норму мовлення, тобто мовленнєвий узус (в мовознавстві, прийняте в певному суспільстві вживання мовних засобів – слів, фразеологізмів тощо).

Варто зазначити, що можливості мовної системи завжди ширші, ніж узус або норма, тобто сукупність прийнятих у суспільстві реалізацій мовних потенцій.

І. А. Бодуенде Куртене писав, що незвичні форми слів, підтримані граматичною аналогією, нерідко виникають у мовленні дітей, і тим самим дають можливість побачити майбутній стан мови племені. З плином часу дитина прилаштовується до мови суспільства, яка коригована мовними нормами [3, с. 349–350].

На цю проблему мовної системи звертав увагу Г. Винокур. Він зазначав, що «у кожній мові, поряд із словами, що вживаються у повсякденній практиці, є, крім того, певного роду «потенційні слова», тобто слова яких фактично немає, але які могли б бути, якби того захотіла історична випадковість» [4, с. 15]. Очевидно, що суть цього явища полягає у протиріччях, які в соціолого-лінгвістичному дослідженні за редакцією М. В. Панова та І. П. Мучника «Русский язык и советское общество» (1968) отримали назву **антиномії** [12].

Антиномія (грец. *antinomia* – протиріччя закону самому собі) – це протиріччя між двома судженнями, кожне з яких допускає однаково переконливе логічне обґрунтування. Антиномія як феномен думки є рівноцінною з такими внутрішньо конфліктними плодами розуму, як парадокс та апорія (грец. *Апорія* – безвихідність) – заформальною логікою – ускладнення вміркованні, яке здається непереможним. Стан дитячого здивування, коли устаєні, фундаментальні поняття людини зруйновані [13].

Термін антиномія став широко використовуватися, після того, як І. Кант сформулював чотири «антиномії розуму» [14, с. 28]. Уперше антиномії мови (суперечності між двома взаємозаперечними положеннями, кожне з яких визнається довідним) були сформульовані В. Гумбольдтом. Учений виділив такі важливі антиномії: антиномія мови як діяльності і як продукту діяльності; антиномія об'єктивного й суб'єктивного в мові; антиномія загального й часткового в мові; антиномія індивідуального й колективного в мові тощо [6]. Після В. Гумбольдта всі вчені вказували на двоїстість мови, а сформульовані ним антиномії визначили напрямок подальшого розвитку лінгвістики. Так, Е. Бенвенист уважав головним в концепції Ф. де Соссюра принцип, «який полягає в тому, що мова, з якої точки зору вона не вивчалася б, завжди є об'єктом двоїстим, що складається з двох сторін, із яких одна існує лише через існування другої» [2, с. 54].

У суспільному мовленні спостерігаємо функціонування слів, які порушують усі мовні норми. Такі утворення найчастіше зустрічаємо в художніх творах. Будь-який письменник прагне бути неповторним, впізнаваним та креативним, тому намагається відійти від шаблонності, шукає нових шляхів втілення свого світосприйняття на мовному тлі твору. Саме прагнення уникнути мовних штампів, банальності спонукає письменника до індивідуальної мовотворчості – до творення **оказіональних** слів [11, с. 56].

Оказіональне слово – це слово, яке втілює вміння автора реалізувати словотвірні можливості, що закладені в системі мови. Оказіоналізми творяться мовцем свідомо, адже саме в такий спосіб він прагне до самовираження. Вони являють собою експериментально-художні дослідження, які «виникають в свідомості письменника як протиріччя між нормою,

віддзеркаленням наявного характеру мови, і її кодифікуванням, усвідомленою необхідністю, відбитою в лінгвістичній свідомості носіїв мови» [1, с. 17].

Слід зазначити, що термін «оказіональність» уперше ввів у мовознавство в 1880 році Г. Пауль, висловлюючись про оказіональне значення і протиставляючи його узуальному. Під оказіональним значенням він розумів ті уявлення, які людина пов'язує із зазначеним словом у момент його вимовлення [8, с. 94].

Оказіоналізми не лише порушують загальні правила словотворення, а й реалізують індивідуальну творчу компетенцію автора. Таким чином, «категорія оказіональності/узуальності засвідчує суперечливі відношення між явищами об'єктивної дійсності та їхнім мовним (мовленнєвим) оформленням, відображає їх не як застигли, усталені, а як змінні, такі, що переходять з одних в інші» [7, с. 4].

З антиномією узуальності /оказіональності тісно пов'язана антиномія інформаційної та експресивної функції мови. У цій антиномії відображено конфлікт у спілкуванні стандартного, раціонального та уніфікованого начала з індивідуально-експресивним та емоційним. Інформаційна функція спілкування сприяє посиленню в мові системно-нормативних та стандартизованих факторів; з експресивною функцією пов'язані нелогічні, неузуальні та несподівані фактори.

Мовні форми, регульовані мовною нормою, змістовні та економні, вони є стандартними для спілкування у сферах управління, науки, виробництва, юриспруденції тощо. Така мова набуває ознак шаблонності. Розуміти таку мову легко, але вона позбавлена особистісної інформативності, а саме індивідуальних відступів від мовної системи, норми – звукових жестів, неправильних утворень слів, деформації синтаксичних конструкцій, переосмислення лексичного значення слова. Усе перераховане протиставляється системній впорядкованості мови і в кінцевому підсумку може призвести до порушення її норм. Як інформаційна, так і експресивна функції сприяють розвитку синонімії, однак це різні типи синонімів. Для інформаційної функції необхідні ідеографічні синоніми, які тяжіють до термінології, емоційна функція потребує емоційних та стилістично забарвлених слів [10, с. 94–95].

Своєрідність розглянутих антиномій полягає у невичерпності їх внутрішніх протиріч, жодне з яких не можна усунути. Отже, мовні антиномії – вагомий фактор еволюції та поповнення словникового складу мови.

Список використаних джерел

1. Бабенко Н. Г. Оказіональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ: Учебное пособие / Н. Г. Бабенко. – Калининград: Калининградский университет, 1997. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Lingui/st/Article/baben_okk.php
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Пер. с фр. – М., 2002. – 448 с.
3. Бодуэн де Куртене И.А. Некоторые из общих положений, к которым довели Бодуэна его наблюдения и исследования явлений языка [1897] Бодуэн де Куртене И.А. – 1963, I. – С.348–350.
4. Винокур Г.О. Маяковский – новатор языка / Г.О.Винокур. – М., 1943.
5. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Освіта, 1985. – 360 с.
6. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества //

Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. – М., 1984. – С.37–298.

7. Колоїз Ж. В. Українська окказіональна деривація: монографія / Ж. В. Колоїз. – К.: Акцент, 2007.

8. Костоюков В. М. Об одной разновидности индивидуально-авторских слов / В. М. Костоюков // Русский язык в школе. – 1986. – №4. – С.93–97.

9. Кривенко Б. В. Семантический окказионализм или окказиональная семантика? / Б. В. Кривенко // Семантика языковых единиц: Доклады V Международной научной конференции. – М., 1996. – Т.1. – С.72–75.

10. Мечковская Н.Б. История языка и история коммуникации: от клинописи до Интернета: курс лекций по общему языкознанию / Н.Б.Мечковская. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 584 с.

11. Попова М. В. Окказионалізми як стилістична домінанта творчості Ірени Карпи (на матеріалі роману «Фройд би плакав») / М. В. Попова // Змієвське краєвчення. – 2015. – №4. – С.56–67.

12. Русский язык и советское общество: Словообразование современного русского литературного языка. – М., 1968.

13. Українська радянська енциклопедія: [у 12-ти т.] / гол. ред.М.П.Бажан; редкол.:О.К.Антонов та ін. – 2-ге вид. – К.:Головна редакція УРЕ, 1974–1985.

14. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983.

References

1. Babenko N. G. Okkazional'noe v hudozhestvennom tekste. Strukturno-semanticheskij analiz: Uchebnoe posobie / N. G. Babenko. – Kaliningrad: Kaliningradskij universitet, 1997. – Rezhim dostupa: [http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Lingui st/Article/baben_okk.Php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Lingui_st/Article/baben_okk.Php)

2. Benvenist Je. Obshhaja lingvistika / Per. s fr. – М., 2002. – 448 s.

3. Bodujen de Kurtenje I. A. Nekotorye iz obshhих polozhenij, k kotorym doveli Bodujena ego nabljudenija i issledovanija javlenij jazyka [1897] Bodujen de Kurtenje I. A. – 1963, I. – S.348–350.

4. Vinokur G. O. Majakovskij – novator jazyka / G. O. Vinokur. – М., 1943.

5. Ganych D. I. Slovyk lingvistichnyh terminiv / D. I. Ganych, I. S. Olijnyk. – К.: Osvita, 1985. – 360 s.

6. Gumbol'dt V. fon. O razlichij stroenija chelovecheskih jazykov i ego vlijanija na duhovnoe razvitie chelovechestva // Gumbol'dt V. fon. Izbrannye trudy po jazykoznaniju / Per. s nem. – М., 1984. – S.37–298.

7. Koloiz Zh. V. Ukrai'ns'ka okazional'na deryvacija: monografija / Zh. V. Koloiz. – К.: Akcent, 2007.

8. Kostjukov V. M. Ob odnoj raznovidnosti individual'no-avtorskih slov / V. M. Kostjukov // Russkij jazyk v shkole. – 1986. – №4. – S.93–97.

9. Krivenko B. V. Semanticheskij okkazionalizm ili okkazional'naja semantika? / B. V. Krivenko // Semantika jazykovykh edinic: Doklady V Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii. – М., 1996. – Т.1. – S.72–75.

10. Mechkovskaja N. B. Istoriya jazyka i istorija kommunikacii: ot klinopisi do Interneta: kurs lekcij po obshhemu jazykoznaniju / N. B. Mechkovskaja. – М.: Flinta: Nauka, 2009. – 584 s.

11. Popova M. V. Okkazionalizmy jak stylistychna dominanta tvorchosti Ireny Karpy (na materialy romanu «Frojd by plakav») / M. V. Popova // Zmievskoe kraevchenie. – 2015. – №4. – S.56–67.

12. Russkij jazyk i sovetskoe obshhestvo: Slovoobrazovanie sovremenogo russkogo literaturnogo jazyka. – М., 1968.

13. Ukrai'ns'ka radjans'ka encyklopedija: [u 12-ty t.] / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге vyd. – К.: Golovna redakcija URE, 1974–1985.

14. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'. – М.: Sov. jenciklopedija, 1983.

Volovenko I. V., candidate of philology sciences, docent, Docent of Ukrainian language and philology faculty at the Institute of Pedagogical Research named after M. P. Dragomanov (Ukraine, Kyiv), volovenko@ukr.net

Antinomy language system as the main factor in the evolution of vocabulary

The question of new nomination appears is lifted up in this article. Under the influence of outside factors person always changes and improves language. It is the reason of linguistic material dynamic and cause of vocabulary language evolution.

An internal factor in the development of language is contradictions in the language (or antinomy). So important is the study of contradiction in the language (antinomies) as the main factors replenishment vocabulary. So purpose of the article is to review of inside development of language and take into account its dual nature. Achieving this goal is caused to the following tasks: – to consider the opportunity value of the language system, linguistic norms and Language Usage; – analyze conflict informative and expressive functions of language. The problem of relations opportunities linguistic system, linguistic norms and Usage is showed in the article. The material of the article enables to see, that the prospects are for language system is much larger than the Language Usage or norm, that a complex of civilized language implementations potential. The idea of okazionalizmy in language is explained. Described antinomy information and the expressive function of language, demonstrated that information and expressive features contribute to the development synonyms, but the different types of synonyms. Antinomy phenomenon does not exist in isolation from social phenomena, and is part of the processes taking place in society, and promote the constant changes in the language, improve vocabulary of a language. These social processes encourage dynamic linguistic material and contribute to the evolution of vocabulary.

Keywords: antinomy, contradiction in the language, the language system, Language Usage, language norm, information and expressive functions of language.

* * *

УДК 1(091)

Ільїна Г. В.,
кандидат філософських наук, доцент, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), galyna.ilijna@gmail.com

ЛІТЕРАТУРНІ ФОРМИ ФІЛОСОФСЬКИХ ТВОРІВ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ФІЛОСОФІЇ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Стаття присвячена критиці гомогенності літературних форм професійної філософії в сучасних американських дослідженнях. Проблема гомогенності форм академічної філософії розглядається в історико-філософській перспективі, у порівнянні з жанровою багатоманітністю класики. Аналізується взаємозв'язок сучасних форм з процесами професіоналізації філософії, яка зосереджує філософське письмо в основному на написанні статей і монографій, хоча з точки зору історичної перспективи літературні форми були більш багатоманітними. Піднімається питання академічної та неакадемічної філософії. Констатується відмінність підходів до проблеми літературних форм філософії в аналітичній та континентальній традиції. Визначаються можливості впливу літературних форм на формування філософського канону та існування філософії в неакадемічних формах.

Ключові слова: літературна форма філософського тексту, філософська жанри, американська філософія, історія філософії.

За тисячоліття власного існування філософія поставала в найбільш різноманітних літературних формах і жанрах – у західному філософському каноні представлені поеми, трактати, афоризми, листи, автобіографії й романи. Платон, Дж. Барклі та Д. Г'юм писали діалоги; медитації називають твори Марка Аврелія, Августина Блаженного, Рене Декарта; у Середньовіччі панували диспутації, алегорії, правила, коментарі, суми; епоха Модерну – розквіт утопій, які жанрово можуть відноситися до романів (наприклад, «Нова Атлантида» Ф. Бекона), есеї А. Поуп писав у формі поем, Ф. Бекон – у формі коротких творів, а Дж. Лок – у формі трактату. Порівняно з такою різноманітністю сучасна академічна філософія, яка формує строгі вимоги до написання статей, трактатів та монографій, є порівняно гомогенною в підходах до способу передачі власних думок та ідей. Така гомогенність проявляється в американській філософії й зазнає критики з боку дослідників філософського стилю та літературної форми. Проблеми, які констатуються дослідниками, актуальні не тільки для американської філософії, але й для сучасної філософії в цілому: існування філософії поза академічною сферою жваво обговорюються впродовж останніх півстоліття в